

Режисер матеріалізує образне, підсилюючи його біблійними метафорами та символами. У фільмі під час фатальної повені Марічка рятує загублену вівцю на скелі. Це очевидна алюзія на біблійну притчу про доброго пастуха та загублену вівцю. Порівняємо: у повісті Марічка гине, бо її «несподівано заскочила повінь», але у фільмі дівчина помирає, рятуючи загублену вівцю. Параджанов возвеличує образ Марічки, підкреслюючи її «небесність». Він говорив: «Фільм не з'явився на порожньому місці... Був великий класик Коцюбинський. Вражений красою Карпат, він створив своїх Ромео і Джульєтту, поетичну притчу про кохання. Пам'ятаєте картину Тіціана, на якій зображені дві жінки – «Любов земна і Любов небесна». У моєму фільмі це – Марічка і Палагна».

✓ **Завдання.** Кого із сучасник медійних жінок ви бачите в ролі Марічки й чому?

Сергій Параджанов опирається на біблійний контекст і у випадку з Палагною. Коли символом кохання до Марічки є суниця, то символом пристрасті до Палагни – яблуко, яке та, подібно Єві з Едемського саду, сама подає Іванові. Так, перед нами історія про «земну» любов, до якої домішуються побут, каяття і зрада.

✓ **Завдання.** Чому, на вашу думку, режисер вдався до біблійного бачення героїнь?

Чи можна стверджувати, що повість Коцюбинського краща за екранізацію Параджанова, чи навпаки? Це два самобутні наративи про життя, смерть, кохання та пам'ять. Параджанов, фільмуючи повість кіномовою, пильно слідує за текстом, подекуди розширюючи символіку та доповнюючи авторськими рефлексіями. За цю роботу режисера звинуватили в українському націоналізмі, тож **можна зробити висновок:** якщо Коцюбинський писав про забуті «тіні предків», то Параджанову вдалося віднайти та відтворити пробуджений національний дух у стрічці, що стала кінематографічною класикою. Цей фільм нагадує українським глядачам, що наша література може з геніальною легкістю опинитися на великих екранах і спонукати до перечитування видатних творів.

Список використаних джерел

1. Демещенко В. Вплив літератури на становлення кіномистецтва / В. Демещенко // Вісник Книжкової палати: наук.-практ. журнал. – 2008. – № 2. – С. 36–42.
2. Кіномистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Марія Бліндюк. Як це знято? Розповідаємо про екранізацію творів сучасної української літератури. URL.: <https://suspilne.media/131478-ak-ce-znato-rozpovidaemo-pro-ekranizaciju-tvoriv-sucasnoi-ukrainskoi-literaturi/>
4. MoveGram. URL.: <https://moviegram.com.ua/wild-horses-of-fire/>

Інтегрований урок як засіб активізації пізнавальної діяльності на прикладі вивчення творчості Якова Щоголіва

Хаустова Світлана, учитель української мови та літератури
комунального закладу «Харківський ліцей № 100
Харківської міської ради»

Стаття присвячена вивченню творчості Якова Щоголіва методом активізації пізнавальної діяльності учнів на інтегрованих уроках. Пропонується поєднувати літературний поетичний матеріал із залученням знань з історії, біології, образотворчого мистецтва й музики, що дає можливість представити літературну постать поета цілісно й багатогранно.

Ключові слова: інтегрований урок, література Слобожанщини, природа рідного краю, поезія та живопис Харківської школи.

Основною ознакою сучасного педагогічного процесу є спільна діяльність того, хто навчає, і тих, хто навчається. Тому нині завданням учителя є організація роботи в такий спосіб, щоб учні були залучені до активного пізнавального процесу.

Мета сучасної літературної освіти – виховання читача із самостійним критичним мисленням, який би міг відрізнити значні явища в літературі від творів прохідних. Вивчення національної літератури має формувати гуманістичний світогляд, загальну культуру, естетичні смаки особистості.

Але всі ці аспекти освіти постають надзвичайно загостреними в нинішній час. В умовах війни, розв'язаної російським агресором проти України, літературна освіта має стати зброєю в боротьбі за ствердження національної культури. Цитуючи С. Жадана, зазначимо, що «це війна Пушкіна проти Шевченка, хочемо ми цього чи не хочемо».

У сучасних реаліях якісне вивчення національної літератури має стати першорядним соціальним завданням. Літературна освіта дасть можливість молодому поколінню усвідомити себе частиною народу з великою культурою, цінностями, відчуті власну ідентичність.

Справа літературної освіти повинна бути сучасною, якісною. Українська література в освітньому процесі має сприйматися учнями як частина великого національного простору.

Безумовно, захопити увагу учнів без широти інтересів самого педагога, його ерудиції, бажання постійно розвиватися, неможливо. Навпаки, учитель, який живе своїм предметом, і не лише в межах шкільної програми, а співвідносячи його із зацікавленнями в різних сферах науки, мистецтва, культури, має більше шансів заохотити учнів до пізнавальної діяльності. Тому велику користь, на нашу думку, в активізації дитячого пізнання може дати інтегрований урок.

Інтегрований підхід у викладанні забезпечує цілісне сприйняття світу, можливість оперувати набутими знаннями, уміннями та навичками. Великі можливості для реалізації інтегрованого навчання дає екскурсія до меморіального музею.

Відвідуючи музей І. П. Котляревського в Полтаві, учні чують рядки «Енеїди», цитовані екскурсоводом, бачать колорит доби, у яку жив письменник, мають можливість спостерігати зразки народного українського мистецтва.

Літературний музей у Харкові представляє добу «Розстріляного відродження» і дає багато можливостей для сучасної освіти. На жаль, немає ані музею Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, засновника української прози, ані упорядника першого словника української мови Б. Д. Грінченка, ані тонкого лірика, співця природи Слобожанщини Я.І.Щоголіва. Тому особливо важливо, представляючи доробок видатних українських діячів, створити в учнів цілісний образ митця, історичної доби та світу його творів.

Творчість Якова Щоголіва, на жаль, не представлена в сучасній програмі з літератури. Підданий нищівній шовіністичній критиці В. Белінського на початку літературної діяльності, не знайшов цей великий поет належного пошанування досі. Тож доводиться вивчати його поезію на уроках літератури рідного краю чи в позакласному читанні.

Розглянемо ж можливості застосування різних напрямів інтегрованого підходу у вивченні поезії Якова Щоголіва. На наш погляд, доцільно об'єднати вивчення пейзажної лірики поета з уроком біології, зокрема вивченням природи Слобожанщини.

Учні, готуючись представити вірші поета, супроводжують декламацію великою кількістю фотографій, малюнків, картин із краєвидами рідного краю. Працюючи над умінням виразно читати поетичні твори, вони навчаються спостерігати рослинний і тваринний світ; бачать, як красу Батьківщини відображено через літературну творчість. Через усю поезію Я. Щоголіва проходить зображення природи лісостепу, природної зони Слобожанщини.

Поет згадує десятки видів тварин і рослин. Світ природи поета сповнений звуками й рухами птахів і комах. Автор зворушливо описує Слобожанські краєвиди в різні пори року. Рослинний світ у збірці представлений десятками видів різних форм: дерев, кущів, трав'янистих рослин.

Автор оспівує різні рослини: лікарські звіробій та материнку; декоративні – чорнобривці, айстри; круп'яні – жито і ячмінь; фруктові – яблуні та вишні.

Наша мала Батьківщина Слобожанщина розташована в лісостеповій природній зоні. Більшу частину території займає степ.

Читаючи вірш «Степ» [7, с. 106], учні спостерігають, як збідніла природа рідного краю, адже нині навіть важко уявити, як «ходять дрохви табунами». Раніше в степах пересувалися сайгаки та дикі коні. У лісах паслися зубри. Слобожани полювали на стрепетів. На жаль, тепер цих тварин можна побачити на сторінках Червоної книги України. За останні 50 років відновлена чисельність деяких звірів у заповідних зонах Харківщини – це бобри в Зміївському районі, байбаки у Великобурлуцькому районі; дрохви на Печенізькому полі утримуються не у вольєрах, а в живій природі.

Вивчення поезії учнями сприяє формуванню в них потреби природоохоронної діяльності, адже, як розуміємо з поезії, раніше наша природа була багатшою. Учні усвідомлюють, що однією з причин є зменшення видів рослин, до чого призвела безвідповідальна господарська діяльність людини: вирубування лісів, розорювання степів, а як наслідок – знищення багатьох рослин і тварин.

У вірші «Озеро» [7, с. 357] поет намагається знайти гармонію в природі, але розчарований, бо не знаходить її. Автор в одному невеликому вірші згадує чотири види риб.

Читаючи вірш «В діброві» [7, с. 319], учні спостерігають, як майстерно поет передає пташиний спів та інші звуки природи за допомогою слова. Поезія наповнена живим щебетом, вражає повнотою слухових образів. Доречним буде запитання про те, яких тварин найбільше згадує у віршах Яків Щоголів. Учні, читаючи поезії, доходять висновку, що птахів поет згадує найчастіше.

Завершуємо урок віршем «Тестамент» [7, с. 164], у якому поет, описуючи красу природи, намагається збагнути ідеал вічного і невмирущого.

Вчіться, діти! Мудра книжка
Скаже вам чогось багато
З того, що колись другими
І посіяно, й пожато.
Тільки ви не озивайтесь
У книжках на кожен голос:
Геть відкиньте чорний кукіль,
Вибирайте чистий колос
Та і те запам'ятайте,
Що для всякого народа
Ще одна є з книжок книжка,
Те, що ми звемо *п р и р о д а*.

Великі можливості для пізнання образного світу дає інтегрований урок, у якому поезія Я. Щоголіва буде розглянута поряд із живописом Слобожанщини, представленим С. Васильківським і П. Левченком. Такий підхід дасть можливість учням краще побачити специфіку зорових образів поезії, відчутти неповторний колорит рідного краю.

Вірш «Зимовий ранок» [7, с. 217] своїм оптимістичним звучанням і світлим яскравим колоритом виразно перегукується з картиною Сергія Васильківського «Ловлять снігура». Обидва автори зображують ліризм української природи,

наповненість сонцем, чистим повітрям, відзначаються майстерністю зображення неба, емоційністю кольорової гами, багатством відтінків.

Добре знаний учнями вірш із читанки в початковій школі «Хата» [7, с. 81] – яскрава поетична паралель до таких картин Петра Левченка, як «Біла хата. Путивль», «Водяний млин», «Ніч. Хата у Моринцях», «Дорога на краю села».

Творчість Якова Щоголіва та Петра Левченка об'єднує надзвичайна увага до невлених особливостей української природи, її атмосферних явищ. Художник передає колористичними засобами серпанок, осінню прохолоду, туман і дощ. Картина «Вечір. Сльота» блискуче ілюструє вірш «Листопад» [7, с. 387] Я. Щоголіва. Елегійність, філософічність, туга через скороминучість життя й водночас християнська покора перед Творцем – теми обох цих майстрів, які зображували Україну трохи в різний час (адже Петро Левченко – молодший сучасник Якова Щоголіва), схилялися до різних творчих напрямів: Я. Щоголів – пізній романтик, а П. Левченко – імпресіоніст. Але їх об'єднує велика любов до рідного краю та дивна чуйність і спостережливість у зображенні її природи.

Проводячи інтегрований урок літератури й образотворчого мистецтва, потрібно, щоб поезія, яку читають учні, була ілюстрована картинами видатних українських художників Слобожанщини. Доцільно також запропонувати учням опис одного з пейзажів. Важливо навчити школярів бачити відповідність різних засобів зображення природи й запропонувати дітям зобразити словом чи пензлем улюблений куточок природи.

Щодо літературної дитячої творчості: доцільно дати завдання учням створити сенкан, чотирирядковий вірш або пейзажний етюд. Щодо образотворчого мистецтва: учитель може запропонувати виконати пейзаж у різних техніках (вугіль, пастель, техніка малювання ниткою чи пухирчастою плівкою).

Також доцільним буде проведення інтегрованого уроку української літератури та історії за творчістю Я. Щоголіва. Поезія цього автора напрочуд гарно переплітається з темою «Професії та ремесла в Україні у XIX столітті». Проводячи інтегрований урок означеної теми, варто скористатися матеріалом історично-етнографічної розвідки 1918 року Миколи Сумцова «Слобожане», у якій автор окремий розділ присвячує промислам і ремеслам Харківщини.

Деякі рядки дослідження М. Сумцова можна ілюструвати творами Я. Щоголіва. Цікавою є паралель, яку проводить історик між творчістю поета доби бароко Климентія Зиновія та Якова Щоголіва, щодо опису ремесел. Такі поезії, як «Ткач», «Кравець», «Рибалка», «Пасішник», «Келих», «Мірошник», «Швець» – низка чудових творів професійної тематики.

Прикметною ознакою цих поезій є те, що розповідає про свою діяльність сам ліричний герой. Таким чином ми дізнаємося про певні нюанси кожного з ремесел.

Автор використовує професійну лексику, що нині є застарілою. Тому деякі слова потребують пояснення, варто скористатися словником Бориса Грінченка, у якому, зокрема, автор наводить ілюстрацію ткацького верстата з позначенням на ньому великої кількості деталей [2, с. 137].

Яків Щоголів через низку образів ліричних героїв поетизує кожную працю, зображує її і як єдине джерело життя, і як духовну потребу простих людей. Незважаючи на те, що робота забирає всі сили, вона є невід'ємною сутністю кожного з цих персонажів. Ткач із однойменної поезії Я. Щоголіва [7, с. 104] навчає дітей працювати до самозречення, не спати «ні вдень, ні вночі», бо тільки в такий спосіб можна досягти результату.

Уславлення праці як найвищої доблесті яскраво виявлено в поезії «Косарі» [7, с. 139], у якій селяни, працюючи весь день, засинають на полі. Немає ні нарікань, ні

скарг. Селяни роблять ту справу, яка є сутністю їхнього життя, до виснаження. Саме уславлення праці як звичаю є провідною ознакою творчості Я. Щоголіва.

До речі, сучасний композитор Віктор Лузан написав до поезії «Косарі» яскраву маршову мелодію. Пісню «Косарі» тепер виконує фолк-метал-гурт «Тінь сонця». Пісня входить до альбому «Грім в ковальні Бога».

Торкаючись теми покладених на музику віршів Я. Щоголіва, *пропонуємо провести інтегрований урок української літератури та музики.*

Предметом вивчення можуть стати численні твори, зокрема пісня «У полі» («Гей, була в мене коняка») [7, с. 62]. Музику до вірша Я. Щоголіва написав український композитор Алоїз Єдлічка.

Поет за все життя написав дві збірки поезій, остання з яких була надрукована в день його смерті. Вразлива натура автора зазнавала творчого пригнічення від нищівної російської критики. Тому роки праці Я. Щоголіва переривалися довгими роками творчого занепаду.

Поштовхом для відновлення творчості в 1864 році був візит поета до родички композитора А. Єдлічки. Господиня сіла за рояль, заграла й заспівала «Гей, була в мене коняка». Я. Щоголів був приємно вражений і пообіцяв передати кілька нових віршів для А. Єдлічки.

На цьому уроці мають звучати пісні, які учні слухатимуть, і пісні, проспівані школярами. Звернемо увагу на те, що музику до віршів композитори писали як за життя поета, так і в наш час.

Варто звернути увагу на колектив, який став лауреатом Державної премії ім. Т. Шевченка, «Козацька хорея» і Тараса Компаніченка до творчості Я. Щоголіва. Зокрема, слід послухати у виконанні цього колективу дві пісні: «У полі» («Гей, була в мене коняка») [7, с. 62], «До чарівниці» [7, с. 283].

Цікавою інтерпретацією поезії «Осінь» [7, с. 173] Я. Щоголіва є пісня М. Бурмаки на його відомий вірш. Поруч із фолк-роковою інтерпретацією цього твору у виконанні авторки маємо ще одне традиційне звучання «Осені», повного тексту вірша, у виконанні С. Силенка. *Доречним буде запитання учням про те, яка з пісень їм більше до вподоби.*

Яскравим прикладом популярності пісень Я. Щоголіва є «Вечірній дзвін» [7, с. 158] (переклад відомого вірша І. Козлова) британським тріо «Конвалія» українського походження. Запис 70 років минулого століття може слугувати для учнів зразком класичного багатоголосся.

Мажорним звучанням сповнена мелодія сучасної композиторки Т. Орлової до вірша «Зимовий ранок» [7, с. 217]. Школярі можуть легко побачити, як засобами музики передається радісний, жвавий, сповнений світла настрій цієї поезії. Не секрет, що вірші, покладені на музику, сприймаються учнями більш жваво й емоційно, надовго залишаються в пам'яті.

Таким чином, інтегрований підхід до вивчення творчості поета розкриває багато можливостей для більш глибокого й багатогранного сприйняття його творчості. Він створив свій ідеал прекрасного, ідеал совісті людської, вищої любові, дружби між людьми, свободи і незалежності людини від пут суспільної моралі ситих і зажерливих, від гніту і неправди.

Що ж стосується самого Я. Щоголіва як яскравого поета Слобожанщини, погодимося з пропозицією Андрія Парамонова, сучасного історика, краєзнавця. Місце Пушкіна має посісти великий український поет Яків Щоголів. І саме на прикладі творів цього поета ми маємо виховувати молоде покоління.

Список використаних джерел

1. Безхутрий М. М. Сергій Васильківський. Альбом. К.: Мистецтво, 1987. 163 с.
2. Бондар М. Яків Щоголев / М. Бондар // Історія української літератури XIX століття : [підручник : у 2-х кн.] / М.Г. Жулинський, М. П. Бондар, Т.І. Гундорова та ін. ; [за ред. М. Г. Жулинського]. – К. : Либідь, 2006. – Кн. 2. – С. 505–522.
3. Грінченко Б. Словарь української мови: у 4-х томах. К.: Наукова думка, 1997.
4. Зеров М. Непривітаний співець (Я. Щоголів) // Микола Зеров. Твори у двох томах. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 294–323.
5. Левченко Петро. Альбом. К.: Мистецтво, 1984. 144 с.
6. Сумцов М. Ф. Слобожане. Харків: Союз, 1918. 240 с.
7. Парамонов А. Історія роду Щоголевих. Харків: Типографія Мадрид, 2016. 20 с.
8. Погребенник В. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиліття XX століття) : [посібник] / В. Погребенник. – К. : Юніверс, 2002. – 158 с.
9. Щоголів Я. І. Твори. Повний збірник з ілюстраціями / Я. І. Щоголів.– Х. : Видавництво САГА, 2007. – 342 с.

Взаємозв'язок мистецтва: дослідження процесів інтермедіальності між літературою та кіно на уроках у 8 класі

Філатова Наталія, Вергун Тетяна – учителі української мови
та літератури комунального закладу
«Харківська гімназія № 165 Харківської міської ради»

У статті розглядається взаємозв'язок між українською літературою та кіно на уроках у 8 класі. Використання елементів і техніки одного виду мистецтва в іншому робить уроки більш цікавими та пізнавальними для учнів завдяки інтермедіальності. Питання щодо заміни літератури кіно є предметом активних дискусій серед учителів і учнів. Незважаючи на це, інтермедіальність може бути дуже плідним процесом взаємодії між різними видами мистецтва.

Ключові слова: інтермедіальність, кіномистецтво, екранізація творів літератури, кіноадаптація художнього твору.

Література завжди була тісно пов'язана з іншими видами мистецтва. Інтермедіальні процеси, що відбуваються між видами мистецтва, стали невід'ємною частиною сучасного світу. У цій статті ми розглянемо взаємозв'язок між українською літературою та кіно на уроках у 8 класі. Такі уроки стануть дуже цікавими та пізнавальними для учнів завдяки інтермедіальності – використанню елементів і техніки одного виду мистецтва в іншому. Проте чи може кіно замінити літературу? Це запитання є предметом активних дискусій серед учителів і учнів, оскільки обидва види мистецтва мають свої переваги і недоліки. Однак якщо говорити про взаємозв'язок між ними, то можна відзначити, що цей процес взаємодії може бути дуже плідним [1, с. 9]. Особливо тоді, коли кіно використовується як інструмент для вивчення та розуміння літературних творів. Наприклад, українська література має багату історію та велику кількість видатних творів, які заслуговують на увагу учнів. Однак для багатьох із них читання є складним процесом і вимагає багато часу. Тут кіно може стати відмінним інструментом для створення доступного й цікавого способу вивчення та розуміння літератури. Допоможе учням уявити зовнішній вигляд героїв, опис місця дії та розширити уявлення про епоху написання твору. Інтермедіальність показує здатність мистецтва перетворюватися на